

ČE SE USTAVI MOTOR

Avtor novele Tone Sifrer je bil rojen 8. VI. 1911 v Zabnici. Po opravljeni diplomi na filozofski fakulteti ljubljanske univerze je ostal na svojem domu in čakal na službo. Čakal je skoraj tri leta, od junija 1936 do februarja 1939, medtem pa si je služil kruh na najrazličnejše načine. Poleti, v času glavne mlačve, je kot strojnik Kmetijske zadruge v Zabnici hodil z mlatilnico od hiše do hiše, spoznaval kmečke ljudi in trdoto njihovega dela, jih poslušal in srkal vase njihovo preprosto modrost, obenem pa se je resno pripravljaj na pisateljski poklic. Strojnik v noveli, ki jo objavljamo, je torej pisatelj sam, podobno Lenarta Starmana pa je Sifrer dobil v sosednji vasi Dorfarje, a jo je v svoji domišljiji preuredil in izpopolnil. Novela »Če se ustavi motor« do sedaj še ni bila objavljena. Avtor jo je hotel še predelati ter jo stilno in vsebinsko izboljšati, a je pozneje nekatere momente iz nje uporabil v noveli »Hlapec Lenart Soc«, ki je izšla l. 1941 v Ljubljanskem Zvonu. Tone Sifrer je bil aprila 1942 ustreljen kot talec.

Jerom Movrin je prignal konja prav pred vežna vrata in zaklical ženi v kuhinjo:

»Pripravi, kar imaš! Potočen je vpregel že v zadnji voz; od kozolca koj pridejo, tudi od Tisovca že gredo!«

Nato je sunil konju glavo kvišku, da je nehal biti po muhah, in pri-sluhnil. S sosedovega dvorišča se je slišal enakomerno visok ton, znak, da teče mlatilnica prazna. Takoj nato se je znižal, a hitro je dobil svojo višino in jo nenadoma spet zgubil. Tako se je menjavalo od razsvita do mraka, časih še ponoči, štirinajst dni, odkar se je začela na vasi mlatev. Najprej je pel ta glas po okoliških kmetijah, zatem se je zajedel v gornji del vasi, a nekaj dni sem se je držal na sredini. Pred tem glasom so se praznili kozolci, nato so stali naloženi vozovi pred hišami; skoro neopazno so izginili, kakor bi bili skopneli, in pod strehami so bili odri natlačeni s trdo zvezanimi otepi in skrinje polne suhega, dišečega žita.

»Pri Potočnu so začeli zadnji voz!« je spet zaklical. Potegnil je konja, ki je iskal trave pod hruško na dvorišču, in ga odgnal v hlev, ne da bi mu bil snel komat. Pogledal je za hribe: bele megle neznačilnih oblik so obetale, da bo vreme obstalo; lahna burja je časih potegnila po dvorišču in vznemirila samo bilke sena, ki so visele izpod odnaše. Dan je bil jasen, sonce je skoraj peklo, dasi je tekla šele deseta... Po lesenih stopnicah je Movrin stopil na svisli in pregledal odre. Vse je bilo prazno, pometeno, deske so bile na gosto položene po tramih, da ni mogel nihče vtakniti nogo skozi špranjo, kdor le ni bil preveč nepreviden.

»Zvečer bo vse podelano, če bo šlo vse po sreči!« Prepričan je bil, da se ne bo nič posebnega zgodilo, a šele takrat, ko je bilo delo dovršeno, se je v srcu čisto odkrito razveselil uspeha. Prej je nekako s strahom polagal vsako večje delo v roke neznane, mogočne in usodne sile, ki bi mu utegnili tudi prečrtati skrite račune. Toda te račune je delal vsako leto in doslej se mu še niso zmedli. A tako nemogoče ni, da bi se ne! Kaj ni večkrat kje gorelo prav tedaj, ko so mlatili? Ali ni v Stanovicah odtrgala mlatilnica gospodarju roko?

Nato je krenil vzdolž poslopja, zagnal na slamo otep povreslov, ki se je bil zvalil pod kap, in šel v končno šupo.

Odprl je vrata: »Kako je, Lenart?«

»Če pride, rečem, to bo krvi! Toliko krvi, da bo čudno!«

Na preprosti postelji je sedel v zagrajenem kotu, kjer so imeli čez zimo žaganje, visok možak. Neobrita brada in sivi lasje, ki so padali na čelo, so ga delali divjega, trudnega, podobnega jeznim, nekoliko šlevastim prerokom na starih podobah. Ravno kar se je moral dvigniti, ker se je z roko opiral na umazano blazino in pogledoval zarjavelo sabljo, ki je visela na žeblju nad vzglavjem.

»Imaš še čaja?«

»Še! Ampak včasih smo pili vino, drago vino. Neizmerno vina! In vse sem jaz plačal!«

»Verjamem! Imeniten človek si bil! Mlatili bomo, na motor. Mislim, da te ne bo vznemirjalo. Kosilo ti bo sama prinesla.«

»Prav!« je utrujeno pokimal Lenart Starman in legel nazaj na umazano blazino.

Movrin je spet zaprl vrata. Od Lenarta Starmana je bil kupil bajto, ki je bila na tem, da se kako zimo pod snegom sesede, in obširen vrt s starim, zanemarjenim drevjem. Razen denarja mu je ponudil še preskrbo in posteljo, pozimi v hlevu, poleti na svislih ali kjerkoli. Bajto je takoj po kupčiji podrl, ker ni hotel čakati snega ali viharja.

Na dvorišču, v senci pod orehom, so sedeli domači, ki so svoje delo pri kozolcu opravili. Tisovčevi so bili dolžni, da delo vrnejo, ker so jim pred dobrim tednom Movrinovi pomagali. Bili so v sorodu in so si pri veliki mlatvi pomagali že osem let, vračali in posojali delo, to je že vsa leta, odkar so v vasi ustanovili zadrugo in kupili mlatilnico. Nekoliko dninarjev je stalo poleg njih. V rokah so držali kose potice in jih prigrizovali k vinskemu čaju, ki so ga z zajemalko zajemali iz mogočnega lonca.

Poslušali so pojemajoči in rastoči glas mlatilnice pri sosedu in uživali razkošen počitek pred težkim delom.

»V orehovi senci je zdravo sedeti, pravijo,« jih je pozdravil Movrin.

»Poleti je v vsaki senci zdravo.«

»Kar sedite!« je rekel Movrin dninarjem, ki so že hoteli oditi, kakor bi jim gospodar očital, da sede brez dela, ko bi utegnili opraviti še to ali ono.

»Lenarta Starmana imam v šupi. Zdaj je že dovolj zmeden, da ne bo trpel, ko bo umiral.«

»Ali še govori o sablji?« je vprašal Matevž očeta. Ko so prišli na delo tuji ljudje, se je Movrin spremenil. Nič ni vpil nad fantoma, kako naj delata. Vse mu je bilo prav, še zgovoren je bil in pripovedoval je zgodbe, ki so jih mladi le na pol poznali. Fantoma je bil kar tuj ob takih prilikah.

»Da, samo na sabljo se zanaša,« je nadaljeval Movrin. »Vselej nekomu grozi, da ga bo na drobno razsekal, če ga bo napadel. 'Vse bo krvavo!' vpije in maha s sabljo po zraku, da, še po tramih in deskah, da drobir odletava... Kolikor ga morem razumeti, grozi tistemu, ki je kriv, da je njegovo življenje zavozilo v grapo. Natančno ne vem, mislim pa, da tudi mene sovraži, ker sem kupil tisto bajto in jo podrl. Nikoli ni tega rekel, a prepričan je, da ga je ob bajto pripravil njegov stari sovražnik, ki ga je že po bajti zasledoval in ga še ne pusti pri miru. Bajto sem moral podreti, če ne bi jo bil sesul kak močan veter Lenartu na glavo... Tako je bilo vse slabo, da je ob dežju sedel na peči z razpetim dežnikom nad glavo in jokal...«

Ljudem so bile te stvari približno znane, toda zveze med njimi niso iskali. V njih očeh je bil Starman kakor štor, iz katerega je nekdanj raslo silno drevo, ki je živelo med njimi, a zdaj z njim nihče več ne računa.

Nehote so kar naprej poslušali spreminjajoči se glas mlatilnice, ki je včasih zastokal in se takoj spet pognal na svojo višino, ki je od štirih zjutraj obvladovala ozračje. Vendar so ti zagoni postajali vse manjši. Zdaj je tekel stroj nalahno in enakomerno, kot teče konj po položnem klanecu. Nekaj je zapokalo. Vsi so vedeli, da je nekdo obrnil desko pri zadnjem vozu in da bodo pri Potočnu skoro končali... Res je mlatilnica spet tekla prazna, glas je čistó zapel, se razlil nad črnordečimi in sivimi strehami skednjav, nenadoma pa je izgubil svojo višino in utihnil.

»Kdo bo šel po motor, kdo po mlatilnico?«

»Ti s staro kobilo po mlatilnico, Šimen naj gre z mlado po motor!« je odvrnil Movrin in se čudil, čemu ga Matevž sprašuje, ko je že toliko stvari delal po svoji glavi.

»Pripravite no grablje, vile, košare in drugo!« je nadaljeval Movrin in se nameril v shrambo po vreče.

Ženske so prinesle v škafu vode in zmočile povresla, da se ne bodo trgala pod rokami vezačev.

»Ne preveč!« so jih svarili moški, »sicer roke tako žare, da si pri drugem vozu že ob vso moč!«

Golobje so se vse dopoldne v parih sprehajali po dvorišču, se zaljubljeno spogledovali, se ljubili po strehah in klicali po golobnjakih: gu-gu, barbaruku, gu-gu, barbaruku... Zdaj so zapokali s perutmi in nekajkrat v jati zakrožili nad dvoriščem, pobliskovali s kovinskimi peresi na vratu, končno pa so se spustili na pašo k praznim kozolcem.

Na dvorišče je namreč počasi priropotal Matevž z mlatilnico. Skrbno se je ogibal vej in obstal na mestu, kjer je mlatilnica vedno opravljala svoj posel. Življenje na kmetih se tako hitro ustali, preide v navado in star običaj, da se mladi ljudje komaj znajdejo.

Za njim je pridrvel Šimen z motorjem. Rdeča kobila je plesala v ojnica in končno drhte obstala, pripravljena, da vsak trenutek skoči, če bo za repom kaj zaropotalo. Ko jo je Šimen izpregal, se je še tresla, dvigala glavo in pobliskavala z belino v živih očeh.

Matevž je splezal na mlatilnico in začel metati na tla lesene opaže, s katerimi je strojnik zagrabil prostor za pleve in žito. Železni navori so žvenketaje padali na pesek, leseni, močno okovani klini, s katerimi je strojnik utrdil zadnja kolesa pri stroju, so delali luknje v zemljo.

»Zdaj pa moramo čakati,« je oznanil Matevž z mlatilnice. »Strojnik se še nekaj obira pri Potočnu!«

»Ne obira se več,« je odgovoril glas za strojem.

Matevžu je bilo nerodno, ni videl, kdaj je strojnik pritekel izza skednja, da mu je modri, zamaščeni predpasnik frfotal med kolena. Grede je potiskal v zadnji hlačni žep modrih strojniških hlač knjižico za račune in tlačil za hlače zeleno srajco, ki se mu je gubala na hrbtu.

Strojnik je obesil telovnik, ki ga je nosil v roki, na omaro, ki je pokrivala motor in skočil k mlatilnici. Uredil je zemljo pod kolesi, gledal na vodno tehtnico, pritrjeval kline, jih rezal z železnimi zavorami in v teku okrog mlatilnice odpihoval znoj, ki se mu je v kapljicah nabiral na koncu nosu. Vsakdo mu je bil v napotje, nihče mu ni mogel prav pomagati. Preden so se zmislili, kako in kaj bi s kakim opažem, je mlatilnica že trdno stala in strojnik jih je klical k motorju, ki so ga morali potisniti na mesto, od koder bo mogoče napeti veliki jermen na kolut, ki bo poganjal ves stroj.

Šimen je zagrabil lesen drog, strojnik je vzel iz zaboja pred omaro zavoj kablov, ki so bili z varovalkami pritrjeni na stikalno ploščo. Tekla sta k električnemu vodu in obesila kable na žice. Videti je bilo, kakor da se je prisesal velik pajek z mogočnimi, črnimi lovkami in medenimi šapami na električni vod. Rdeča gumijasta vrv je spajala žice z motorjem in po tej žici je tekla moč, ki je gnala motor, mlatilnico in izvršila v štirih urah delo, ki so ga nekdanj opravljali po štirinajst dni ali še dalj...

Strojnik je nato odprl vrata motorjeve omarice, spojil motor s kablom in vzel posodo z oljem. Na poti k mlatilnici je zamahnil s kanglico, da je skozi majhno cev priteklo olje kot tanka nit in zarisala v prahu krivo črto. Moral je pomazati ležaje, ki so se vrteli in jih med delom ni dosegel. Šele potem se je odpravil k motorju.

Dvanajst ljudi se je postavilo na svoja mesta, ne da bi mnogo govorili, kaj naj kdo dela. Močnejši so se postavili pred mlatilnico, da se bodo otepali z otepi. Nedorasle deklice so se namrdnile in pripravile koše, da bodo odnašale pleve in retanje. Matevž je napel med peresa na zadnjem koncu mlatilnice vreče. Movrin pa je zlezal na mlatilnico in čakal, kdaj mu bo dal strojnik znak, naj začne. Sosedova fanta, šolarja, sta že prej razvezala nekaj snopov in jih nagrmadila na mizo, sedaj pa sta sedela na vozu in pogledovala po soncu ter po orehovi senci, ki se ni bližala proti njima.

Sami niso vedeli, kako da se pokore strojnikovim gibom. Vse je prevzela njegova naglica. Dasi bi radi delali lagodno, so živahno stopali na svoja mesta. Movrin je ob takih dneh prepustil fantoma, da sta uredila prostore za slamo in pleve, sam se je zanimal le še za žito. Ko so prvič mlatili na motor, je šel o njem po vasi glas, kako spretno in lepo zna dajati snope v stroj, da nič ne stoka. Poslej se je tega držal in najbolj varno se mu je zdelo na mlatilnici. Če je vlekel pripraven veter, se mu ni kadilo naravnost v oči, toda kako zrno ga je časih usekalo v obraz, da ga je ostro zaskalelo.

Strojnik je s stikalom sklenil tok in v motorju je zabrnelo, kakor bi v bližini poletaval močan čmrlj. Zmeraj se je razveselil tega glasu, ki je dokazoval, da so stiki in varovala v redu in da bo motor vlekel. Nato je z napuščalcem pognal motor, mu večal hitrost, potem pa je z ročico na samem trupu motorja staknil strujo na kratko vezavo. Pokimal je Movrinu, ki pa je že spustil prvi snop na boben, kakor hitro je mlatilnica dobila svoj ton. Veliki jermen je pokal in vsi drugi so z različno hitrostjo divjali po svojih kolesih, vrteli tresilnike in rete, ventilatorje in dvigalo s peharčki

na jermenu, ki je presipalo na prvo roko izvejano žito v večjo čistilnico, da odpiha še zadnje pleve.

Spredaj je hahljala iz odprtine slama, počasi in enakomerno, da so jo ženske mogle sproti poravnati in jo nositi na povresla, ki so jih pripravili vezači.

Zadaj pa je sulo iz treh odprtih v pripravljene vreče žito, izbrano po vrednosti, kakor se v življenju malokdaj izbira.

»Koliko voz ste pripravili?« je vprašal strojnik Matevža, ki je postavil roko pod curek pšenice.

»Dvanajst jih bo. Z ovsem seveda.«

Strojnik se je vznejevoljil, a tega ni hotel pokazati. Ko so menjali žito, je moral skrbno pomesti po stroju, premenjati mreže, zapreti veter, kar mu je vzelo precej časa. On pa je gledal na vsako minuto, da je ni izgubil, ker se je za mlatev že mudilo in so bili ljudje že nestrpni, dasi še niso godrnjali. Vedeli so, da bodo naslednje leto med prvimi na vrsti in tako se je samo po sebi marsikaj izravnilo. Zdaj je mlatil po vsej vasi samo pšenico, a pri Movrinu, ki ni hotel dvakrat vlačiti mlatilnice k hiši in zbirati ljudi, bo moral obrenkati tudi oves. Pri tem mu ni mogel ugovarjati, kajti ni se prepiral, ampak je ustregel, čeprav nerad.

Pregledal je ležaje, zagrabil pest plev in jih počasi spihal, a na dlani ni ostalo čisto nič: potemtakem veter ni bil premočan.

Ponižno si je otepel prah z ramen, pogledal spet na uro in odšel v senco goste hrúške, tako da je bil varen pred pogledi ljudi in pred prahom, ki se je na vseh koncih dvigal iz mlatilnice. Zdaj je bilo vse v redu in utegnil je malo zadremati. Delo je šlo po svoji poti, vsakdo je vedel za svoj opravke in se trudil, da ga opravi čimbolje, že zaradi drugih...

Ni gledal v mlatilnico, a po sluhu je razložil, da pravilno dela. Poznal je vse šume, ki so morali spremljati delo stroja. Če se je kdaj kaj nenavadnega priklatilo v to družino glasov, je pogledal, kaj se drgne, cvili in poka, dokler ni odkril kake malenkosti: opaza, ki se je drgnil ob rebro ali kaj drugega. Pa se je tudi v takem primeru že razburjal, da bo kaka bolj pomembna stvar.

Kar prirasel je k stroju. Užival je v valujočem glasu, ki ga je delal boben. Stroj se je v enakomernih sunkih narahlo stresal, da je bil res kakor ladja med valovi dima, plev slame in sončne luči, ki je neusmiljeno padala na dvorišče, da je razbelila pločevinasto streho pri omari motorja. Ljudem ob mlatilnici je pot tekla po obrazu, za vrat in po rokah. Srajce so bile v pol ure vse premočene, nanje je legal prah in tvoril rahlo, temno plast na plečih, ki so bila neprestano sklonjena.

Strojnik je motril enakomerne gibe ljudi. V začetku, ko ni bil vaje ne motorja ne mlatilnice, je občutil vsako napako na njih kakor svoje osebno ponižanje. Imel je občutek, kakor bi mu tekla jermena prav po telesu in ležaj, ki se je rad grel, mu je ležal prav v prsih in ga tiščal še ponoči. Po sanjah so se mu vse moči matala kolesa, jermeni in stiki... Pozneje se je navadil služiti stroju in šele polagoma se je zavedel, da mora pravzaprav stroj služiti njemu in ljudem po vasi. Njegovi prijemi so postajali vsak dan bolj spretni in kmalu je z jasnimi očmi popravljaval napake.

»Če greš pomagat!« ga je poklical Matevž.

Zadel je Matevžu polno vrečo na ramo in pritrdil med peresa novo, da se je pšenica, ki je zastala v nabiralniku, kot rjav slap vsula na dno vreče.

Nato je potipal ležaj in stopil k vezačem. Zagrabil je pest slame in natančno pogledal, če letve na bobnu dobro posnemajo zrno in pleve.

»Dobro dela!« je rekel Šimen.

»Ti tudi dobro,« mu je odvrnil strojnik, kajti Šimen je to leto prvič vezal otepe. S tako silo jih je pritiskal k zemlji, da so povresla popolnoma izginjala v tesno prepasanih otepih.

»Bolje mlati ko cepci!« je pristavil močan delavec in odnesel otep na pod.

»Samo časih se kaj čudnega omlati. Ko sem lani vezal otepe pri Tisovcu, smo omlatili podgano in en predpasnik.«

»Saj so tudi s cepci sem pa tja kaj nenavadnega omlatili«, je rekel strojnik in se premeteno ozrl na Tisovčevo Maričko, ki je ravnokar prinesla naročje slame na otep. »V Vahovčah za Savo so mlatili babja spodnja krila in je dal nasad po sedem mernikov!«

»Česa?«

»Tistega, kar je bilo v krilih!«

Strojnik je obšel mlatilnico in stopil po lestvi k gospodarju. Movrin si je bil nadel očala, ki jih je sicer uporabljal le pri branju. Bil je v njih kakor dekan, resen in miren. Samogibno se je sklanjal po snope, ki sta mu jih metala fanta z voza.

»Ali gre?« mu je zavpil na uho.

Sele čez nekaj trenutkov je Movrin prikimal in mu zavpil nazaj: »Pre-sneto moram paziti! Tale boben me kar vleče k sebi. Mislim na vse mogoče stvari, z roko pa le ne grem preblizu!«

Strojnik je dobro poznal ta občutek. Kadar je kmetom žagal drva, mu je vselej bilo, kakor bi cirkularka posesala iz njegove glave vse misli, ki so se obenem sprostile do skrajnosti... Neverjetno lahko se je takrat prepuščal mislim, veselim in žalostnim, in nič ga ni razburjalo. Če mu je bilo kdaj hudo in se je pri tej žagi, ki je divjala po svoji osi s 1420 obrati na minuto, spomnil na vzrok bolečine, je ta uplahnila, kakor bi bil vse tisto doživel drug človek in ne on sam.

»Tako je, da!« je čez nekaj časa zavpil Movrinu. »Dobro pritisni, dosti ljudi je za delo. Samo glej, da ti na boben ne potegne kar celega snopa. Navadno gre varovalka. Ustaviti moram in škoda se dela!«

Nevede je strojnik vcepljal kmetom spoštovanje do skupne lastnine, da so preprostejši lepo ravnali s strojem že zaradi njega.

Šimen je pritezal povresla, tlačil s kolenom slamo ob zemljo in porabil pri vsakem otepu drobec moči več, kakor bi bilo potrebno. Vse se mu je zdelo skoro brez teže, da ni čutil potu, ki mu je enakomerno polzel za vrat.

Na otep mu je nosila Tisovčeva Marička. Spretno se je sklanjala in Šimen je vselej ujel tisti trenutek, ko je spustila slamo, da ji je odstopila bluza in njene prsi so se zapeljivo zableščale pred njim. Včasih se je sklonil čisto k njej, češ da mora kaj popraviti, in takrat sta mu nosnici nehote zadrgetali. Lahna megla se mu je delala pred očmi, trepalnice so bile težke, ker so se nanje obešale kapljice znoja. Podrgnil je z rokavom čez oči, a ko je spet pogledal, je belina Maričkine polti tako sijala pred njim, da ga je slepilo. Nenadoma je začutil, da je povreslo prekratko. Že je hotel poklicati Maričko, a prej je še krepko pritegnil, stisnil slamo kot v primežu in zavezal. Začudil se je, koliko moči je moral porabiti za delo, ki ga je z lahkoto opravljal, dokler so mlatili prve voze. Bal se je, da mu bo pred

koncem zmanjkalo moči. Kretnje so postajale odmerjene, štedil je svojo moč, a vsak otep, ki ga je z vilami nesel na kup, je bil težji. Začutil je, da ga dlan peče. Pogledal je in rdeča koža je kazala, da se mu bo napravil žulj. To ga je docela oplašilo. Ko je zavezal naslednji otep, je mislil, da bo moral poklicati Matevža, naj mu pomaga. Toda ni hotel doživeti te sramote. Vsak otep mu je vzel vso moč, gledal je topo, vročine ni več občutil, vendar je vztrajal, ker so vztrajali vsi, celo fanta na vozu. Svet se mu je vrtel pred očmi. Če je nehote videl, da se je Marička globlje sklonila, so se mu zdele njene prsi nekaj strašno živalskega. Izgubil je mero za sleherno čustvo, prevzemala ga je samo ena želja, da bi zdržal... Oči so mu nalahno izstopile, mišice na obrazu so mu bile ves čas krčevito napete in odrevenele. Čutil je ta napor in se bal, da ga ne bi opazili drugi in se norčevali iz njega, kajti sam je silil k otepom, češ da noče tekati z žitom v shrambo in pripravljati voze, kar je bilo bolj lahek posel. Hotel je delati nekaj resnega, a preveč se je zanašal na svojo mlado, rahlo moč. Čudil se je, kako lahko je Miha Vrhota, ki je bil vendar starejši človek, opravljal isto delo.

Strojnikova ura je kazala proti poldnev, ko je mlatilnica nenadoma zgubila svoj glas, kakor bi se v njenem velikanskem žrelu zagatila slama in zadušila to neusmiljeno žival, ki so ji stregli, da je morala rjoveti v največji vročini. Strojnik je živčno skočil k motorju, ki je tulil s surovim glasom, da je šklepetala pločevinasta streha na omari.

»Varovalka je pregorela!« je zaklical in začel privijati poskusne žarnice, da bi poiskal napako. Kar hitro je premenjal varovalko, spet pogнал motor, da je previdno zabrenčal. Spustil je iz pljuč sapo, ki jo je med popravljanjem nehote zadrževal, in dal Movrinu znamenje, naj začne.

Opoldne je elektrarna navadno prekinila tok in za takrat je strojnik določal kosilo, kajti niti minute ni hotel zavreči. In ko so ravno pripravljali peti voz, je motor zgubil vso moč. Jermana so nehala pokati po kolesih, zmeraj počasneje so se vrtela in nazadnje obstala.

»Kaj bo pa zdaj?« je zaklical Miha Vrhota. »Ali bo šel motor kósiti?« Strojnik pa ni odgovoril. Poskušal je po motorju, toda žarnice niso zagorele. Tekel je k stikalni plošči pod drogom, a tudi tam je bilo vse mrtvo.

»Kolo!« je zamrmral, skočil v vežo, in, ne da bi koga vprašal, vzel Movrinovo kolo. Že na pragu se je zavihtel nanj. »V transformator grem gledat,« je rekel, se močno sklonil in zavil okoli ogla.

»Stroj dela samo, če je vse v redu,« je rekel Movrin, »človek pa ne popustil, dokler ne omahne.« Gledal je Šimna, ki je sedel na otepu, ne da bi ga odnesel, in pustil, da mu je znoj zalival vrat, mu tekkel čez obrvi na lica in z brade kapljal na tla.

»Vroče je,« je tiho rekel in se šele zdaj zavedel, da bodo morda imeli pol ure odmora, če ne bo strojnik kmalu popravil napake.

»Zdajle bomo kósili!« je predlagal Matevž in zavpil proti kuhinji, naj mati pripravi kosilo.

Ne da bi čakali strojnika, so se odpravili proti veži, otiraje si s predpasniki mokre obraze in prašne vratove. Otepali so s pleč prah in se čudili, od kod se jemlje vsa ta nesnaga, ki pada nanje, ko je zrak vendar precej čist in brez prahu.

Dve uri so delali, nekateri z velikim naporom, toda nihče bi ne bil odnehal, da je stroj tekkel v redu naprej. Ljudje so imeli prijetno zavest,

da je tudi v teh stvareh, ki so na videz tako popolne, še vedno nekaj, kar more obstati in takrat človek ugrabi priliko, da se oddahne in porazgovori.

Komaj so zadihali čisti zrak, so se zdramili iz otrple napetosti, ki jih je držala ob stroju ter se začeli prhaje umivati v mrzli vodi. Šimen je črpal vodo iz vodnjaka in gledal Maričko, ki se je globoko sklanjala nad skledo. Ko je ta opazila, kam merijo njegove oči, je zajela celo prgišče vode, mu jo pljusnila v obraz ter stekla. Šimen se je zadrevil za njo po dvorišču, a ko je pred njim zavila v šupo, je veselje pri obeh nenadoma splahnilo. Med njiju je stopilo nekaj čudnega, neznanega in čisto tiho sta se vrnila k vodnjaku.

Ko se je strojnik v največjem diru pripeljal na dvorišče, so se vsi vprašujoče obrnili vanj.

»V elektrarni je napaka. Ob štirih bo spet tok. Zdaj pa imamo vraga! Dobro, da je pri vas, Movrin.«

»Nismo najbolj pridni v vasi, pa vendar vse o pravem času naredimo. Če ne gre, pa ne gre!« je rekel Movrin. »Kar noter, bomo videli, kako se bo mati odrezala!«

Strojnik je bil ves vesel, da mu ni nagajalo pri kakem drugem gospodarju, ki bi godrnjal nad zadrugo in nad vsemi ljudmi ter otožno pogledoval za cepci, češ, cepec in roke sta pa le napravi, ki ne odpovesta tako hitro.

Nato so se obotavljaje odpravili v vežo, kajti naglica bi bila nevljudnost; še strojnik jih ni priganjal, čeprav bi bil najraje videl, da bi tekli h kosilu in v nekaj minutah zmetali vase vse tiste jedi, ki so bile pripravljene. Čeprav ni bilo toka, se mu je mudilo, kajti naglica mu je prešla že v meso in kri.

»Z menoj je tako kot s tovarniškim delavcem. Samo takrat služim denar, ko stroj teče,« je opominjal ljudi, ki so se smejali njegovi vnemi.

Kmalu nato, ko se je družina odpravila z dvorišča, je Lenart Starman odpahnil vrata končne šupe. V družbi stare sablje in lesenega opaža so njegove misli postajale nenaravno mračne. Glas mlatilnice ga je plašil; zdelo se mu je, da bo zunaj vsak trenutek zagrmelo, da so se temni, grozeči oblaki oprli na hribe in da za Jelovico že dežuje.

Nemalo se je začudil, ko ga je na dvorišču oblil val vročine. Počasi se je obrnil proti mlatilnici, jo od daleč ogledoval, kakor bi se bal, da bo ta mrtva stvar zarjovela v trenutku, ko se ji bo dovolj približal, in ga zagrabila za rokav ali kamorkoli.

Kljub temu se je temni svet, ki ga je mučil v šupi, jasnil; sovražnik, ki je skoraj vedno stal za opazem, se je umaknil kdo ve kam, sonce je krepko preganjalo iz njegovih možgan privide in hladno samoto. Spet je hotel biti velik človek, ki so ga nekoč vsi spoštovali. V možganih se mu je utrnil spomin na čase, ko je v krčmi polagal srebrnik na mizo in vabil vsakogar, najsi je bil posestnik ali bajtar, naj sede k njegovi mizi. Ob takih prilikah je pivcem zmerom pripovedoval svoje zgodbe. Neštetokrat je navihanim fantom kazal svojo spretnost, s katero je v gozdu ujel svojo kuro; takrat je skočil izza mize, planil dva koraka naprej in nato zviška lopnil po tleh. Če je kdo pripomnil, da je bil v gozdu bržkone še bolj uren, je po kratkem premisleku pritrdil in se začel z novo naglico metati na tla, dokler dvomljivcu ni bilo dovolj. Pri taki igri si je nekoč zlomil roko,

neštetokrat pa si je opraskal nos, toda za vse to ga je odškodovala hvala, ki so jo v njegovo žejno dušo vlivali pijani gostje.

Pravili so, da mu je mati zapustila mešiček denarja, ki ga je porabil za kupčijo z voli. Nekaj časa je imel srečo, pozneje pa je postal vse prevelik gospod, da bi gledal na ceno, in nemalokrat so ga prebrisani mešetarji osleparili. Čisto je obubožal in v hudih zimah je nosil v peč svoj skedenj, razbijal skrinje, stare kolovrate in drugo ropotijo. Pri tem pa ni hotel, da bi njegova cena pri ljudeh padla, in je ob Telovem nastavljal na okna do štirideset sveč. Še v ozko lino ob vratih jih je nekaj prilepil, v največje veselje otrok, ki so že nekaj dni prej govorili o njih, kot bi edino te sveče napravile praznik slovesen.

Časih pa je vendar še staknil kje kak denar, da je kupil od peka cel koš zemelj, od čebelarjev pa lonec medu in je od tega živel dober teden. Ob vsem tem je sanjaril, da je spet bogat in prav dobro se mu je zdelo, če ga je kdo videl, kako v pekarni jemlje kruh, ne da bi se pogajal in štel kose; tudi to se mu je zdelo vredno bogatega človeka.

Čim pogosteje je bil lačen in brez denarja, tem večkrat se mu je zdelo, da ga nekdo zasleduje in mu streže po življenju. Vedno je spal s sekiro ob vzglavju, kar je bilo nekdanj nemara prav, ko je imel še denar. Sovražil je vse ljudi in se jih obenem bal. Njegova streha je puščala kljub temu, da je med vojno nabral staro pločevino in za silo prekril svojo revno bajto. Tudi strop v hiši je grozil, da mu bo lepega dne zropotal na glavo. Zategadelj ga je podprl z mnogimi oporami, preko trideset jih je bilo; to pa zato, kakor je pravil, da bi se laže branil pred sovražnikom. Od vrat do mize je vodila ozka pot, a če je hotel k svoji postelji na peči, je moral previdno prestaviti oporo na sredi poti. Tega pa sovražnik ni vedel in tudi sam je časih pozabil na to prebrisano obrambno sredstvo. Če mu je kdo plačal mero vina, si je ponoči v bajti razbijal nos ob lastni zapreki.

Nekega dne je prišel k njemu vandrovec, zajeten robavs, kakršne je Lenart Starman že od nekdanj najraje srečaval z gorjačo v roki. Povečerjala sta, kolikor je bilo pri hiši. Po večerji je možakar opazil, da so stene trhle in začel je z močnim nožem drezati vanje, da so trske odletavale od brun in se je črvojedina usipala iz luknjic. Lenartu je bilo kmalu dovolj takega omalovaževanja in je zgrabil vandrovca, da bi ga vrgel iz hiše. Ta pa se mu je zmuznil, se skrival za oporami in mu kazal jezik. Lenart ga ni mogel ujeti in šele, ko je vzel sekiro v roke, je vandrovec odšel, češ da se mu ne zdi varno spati v hiši, kjer bi mu strop lahko vsak trenutek padel na glavo. Takrat je začel nositi v bajto nove opore in tudi staro sabljo je nekje staknil. Dobro se je pripravil za sovražnika, kljub temu pa je končno le prišel ob bajto in vrt in je bil neštetokrat lačen, ker je bil preponosen, da bi prosil.

Karkoli je Lenart Starman delal, vse je delal s silovito, iskreno močjo. Nič ni bilo v njem računanja, nič navadne mere, vse je bilo mogočno kakor njegova moč takrat, ko je za šalo ruval borovce in jih metal na gozdno pot, da so romarji vedeli, kdo je hodil pred njimi. Najgloblje razočaranje je Lenart Starman doživel, ko je videl, da so slabiči postali močni. Nejasno se mu je zdelo, da je tudi stroj nekaj takega, čemur se on ne bi mogel zoperstavljati, zato se mu ni približal...

»Lenart!«

Ostro se je obrnil, ko ga je poklicala Movrinka in mu postavila na klopco pod hruško toplo kosilo. Vedno je jedel sam, ker ni hotel ljudem pokazati, da mu roka drgeta in se mu jed razliva po bradi.

Govorica iz veže se je bližala; Lenart je hitel, da bi pospravil, preden bodo ljudje prišli na dvorišče.

»Pomagal nam boš, Lenart, kaj?« mu je rekel mladi Tisovec. Lenart je prikimal, se hlastno dvignil in vzel vile, da bi pomagal zmetavati otepe. Zagrabil je otep, toda dvigniti ga ni mogel. S praznimi očmi je pogledal okoli sebe, zbral vso svojo moč, a spet mu ni šlo.

»Kar pusti!« mu je rekel Movrin. »Letos so pretežki. Nekaj pijače je ostalo zate. Pojdi ponjo v kuhinjo!«

Starman je upognjeno odšel proti hiši; čisto ga je strlo spoznanje, da nima v sebi niti toliko moči več kot petnajstletni otrok.

Na odru sta stala Matevž in Movrin in skladala otepe v dolge vrste pod ostrešje. Prav do vrha sta tlačila, kajti vsaka luknja, ki bi ne bila zadelana, bi jih pozimi varala in jezila. Zato se nista menila za vročino, ki je puhtela od opeke. Matevž se ni kar nič smilil samemu sebi. Sklanjal se je nad otepe, jih z vilami metal pod vrh in nekaterega zagozdil med tramove. Movrin je čutil, kako je zrasla Matevževa moč preko zime. Doslej je bil prepričan, da je on najmočnejši človek pri hiši, v tem trenutku pa se je zavedel, da ga Matevž prekaša. To je čutil v vonju po znoju, ki je vel od Matevža, in v vsakem njegovem koraku, pod katerim so se stresali tramovi in deske.

Spodaj pa so vlačili na pod otepe kakor v procesiji; to je bilo pač lahko delo. Mogli so klepetati in se zbadati, a pri tem so hiteli, da bi bilo delo čimprej opravljeno.

Šimen in Miha sta s senenimi vilami metala otepe na nižji oder, Marička jih je dvigala do višine rok in jih metala Matevžu.

Strojnik se ni prikazal, dokler otepi niso bili pod streho. Seveda, nihče ga ni silil k delu, a vendar je ob takih prilikah vedno našel pri mlatilnici dovolj opravkov, ki sicer niso bili nujni. Bolj miren je bil, če je vedel, da so vijaki dobro pritrjeni in da so pri motorju vsi stiki trdni ter očiščeni s smirkovim papirjem. Dosti ur je tako brskal po svojih strojih, tudi ob nedeljah dopoldne, da bi mu nihče ne mogel očitati malomarnosti. Res, da je sem in tja ujel kako dekle, jo v kakem kotu za šalo poljubil na prašna usta, vendar se je navadno brigal samo za svoje stroje. Marsikdo mu je ob nedeljah v krčmi napil, češ, dober si, ki nam pomagaš obdelovati kmetije.

Tik preden so končali, je prišel Lenart Starman iz veže. Morda mu je Movrinka nalila kozarec vina ali kaj, da je bolj živahno stopal in mahal z rokami. Šimen je videl, kako odpira usta, kakor bi hlupal za zrakom, in vedel je, da bo danes spet pripovedoval svoje zgodbe, ki so jih večinoma že vsi poznali. Kadar ga je bližina ljudi razburila, je vedno rad pripovedoval in s tem skušal dokazati, da ni bil vse življenje tak revež kot sedaj. Movrin in Matevž sta vsa mokra prilezla z odra. Matevž je ovil srajco in curek znoja se je izgubil v prahu; Movrin pa je šel v vežo, da bi na vso to pasjo vročino zvrnil šilce žganja in se zavaroval proti prehladu.

Polegli so v senco pod oreh; samo eno željo so imeli: da bi se pošteno odpočili in morda za trenutek zadremali.

Strojniki je brisal oljnate roke ob staro vrečo in stopil k drugim v senco; grede je Marički zagrozil, da ji bo z oljem pomazal lica, a ta se mu je le trudno nasmehnila; njegova šala ni našla odmeva.

»Časih ste pa dalj časa mlatili, kaj, Lenart?« je vprašal mladi Tisovec, da bi morda načel šaljiv pogovor.

»Eeee — tudi mlatil sem, da, ko sem bil še mlad,« je zavzdihnil Lenart.

»Zvečer si pa prašiče vadil, kaj?« Ne da bi čakal odgovora, je začel Tisovec pripovedovati, kako je Lenart do večera mlatil, zvečer sta se s tovarišem Matijo Mlajem okopala v potoku, potem pa sta šla po vasi na potep. Pri njihovem, Tisovčevem svinjaku sta se postavila vsak na svojo stran in oba hkrati udarila po lesenih stenah, da je pet prašičev planilo kvišku. Nato je udaril Lenart in prašiči so zdrveli k steni, kjer je stal Matija, ki je tudi udrihnil na vso moč, da je živali kar vrglo k Lenartu. Tako sta jih vadila dober čas, dokler ni vstal Tisovec, se s sekiro pognal za Lenartom in bi ga ubil, da ni skočil v beč in se do vratu pogreznil v vodo.

»Žabe so vpile: le-ga, le-ga! Jaz sem pa rekel: Ne bodo ga ne!« Lenart se je nasmehnil davnim, neumnim časom in pogledal mladega Tisovca, če se morda jezi zaradi tega, ko ga vendar takrat še ni bilo na svetu. Ta pa se je široko smejal in zato je Lenart začel:

»O, časih sem bil velik gospod. Tri murčke sem nosil v enem ušesu in ko sem prišel v Kamnik na sejem, se je cena pri volih takoj dvignila za krono. Grof od Loke je prišel, so pravili in sem plačal. Vino in živino. Nikomur nisem nikdar napravil krivice, nikomur. Ali sem jo tebi, Tisovec?«

»Meni ne! Tiste prašiče smo pa že davno zaklali!«

To je moralo Lenarta razburiti. Začel je mahati z rokami in kričati, da v vsem svojem življenju ni nikomur napravil nobene škode, da je ne bi bil povrnil. Lahko bo dajal odgovor zase. Misel na smrt ga je docela vznemirila. Začel je tekati po dvorišču in vpil nevidnemu poslušalcu:

»Zakaj me preganjaš vse življenje? Ali ni že moj oče naredil dovolj pokore za svojega brata, ki je oropal in ubil tistega kmeta iz Selc? Zakaj mi delaš krivico, zakaj me ne pustiš?«

Ljudi v orehovi senci je oblila tesnoba. Kdo ve, kakšni mračni, pozabljeni grehi, ki jih nihče več ni pomnil, so mu vse življenje grizli možgane.

»Vraga vendar,« je rekel Movrin, »kako malo je človeku potrebno, pa se njegovo življenje izlije nekam, v čisto nenavadno strugo. Nič ni bilo z vsem tistim, kar Lenart pripoveduje, toda njegovo življenje je le pošteno zavrženo, kljub vsemu veličju, ki živi v njegovi domišljiji.«

Tisovčeva Marička je preplašeno strmela v Šimna. Ta je napeto gledal Lenarta, ki se je ustavil pri mlatilnici, mrmral sam pri sebi nerazločne besede in krilil z rokami. Prej, ko je stroj tekkel, ji je bilo vse tako jasno. Življenje ni nikomur pomenilo nobenih ugank, tu pa je padla nanjo in na vse druge mračna misel, ki je niso mogli odgnati: kje je tisto, kar je važno in zaradi česar Lenart Starman ni podoben vsem drugim ljudem?

»Kakšen silen človek je to!« je spet rekel Movrin. »Neizmerno bi bil lahko ustvaril s svojo močjo, tako je pa nekje v njem manjkalo en vzvod ali kaj in vse se je obrnilo na napačno stran.«

Lenart je na pol razumel zadnje besede in divje zavpil:

»Na pravo stran se bom obrnil, na pravo stran!«

Zaletel se je z dvorišča, prekobilil ograjo in tekkel čez travnik k pokopališču. Zgrabil je za železna vrata in vpil:

»Sam sem na svetu, Matija Mlaj, ali slišiš?! Nikdar nisem nikomur storil krivice, vse sem poplačal. Martin Semraje, ki ležiš zraven Matije, veš, zakaj sva bila v zaporu? Kradla nisva, nikogar goljufala, ampak pretepal~~a~~ sva te slabiče, ki so nama uničili življenje. Šest mesecev in tri dni sva bila skupaj, Martin Semraje, in nikoli ne zaradi slabega dejanja, pač pa zaradi najine moči. Martin in Matija pa oče in mati, ne morem vam povedati, kako živim! Oče, zate se pokorim in za strica, če je res ubil tistega kmeta!«

Nato se je obrnil spet proti vasi, korakal po otavi in padel sredi travnika na obraz ter jokal v zemljo, naj se ga vendar že usmili, ko ga vedno zalezujejo in ga hočejo uničiti. »Naj pride!« je vpil in se z rokami bil po kolenih. »Naj pride, ne bom se več branil, sabljo bom vrgel v vodo! Kmalu se bomo videli!« je zaklical spet proti grobovom. »Martin in Matija, predolgo smo živeli skupaj, da bi vaju mogel pustiti sama!«

Ko je vstajal, je bilo videti, da bo vsak hip padel nazaj. Naslonil se je na ograjo pri travniku in klical:

»Kdo je, ki sem mu storil kako krivico! Vse mu dam, svojo dušo, dediščino, vse, svojo kri, če hoče!«

Ljudje so se zbirali na koncih poslopij in gledali Lenarta, ki je stal v pripeki sredi vele trave, neskočno star in beden, a ves grozeč, poln neznane sile, ki terja od ljudi jasno besedo, da ni nikomur storil krivice.

Z veliko kretnjo, kakršnih je imel Lenart Starman mnogo v življenju, se je zdaj oprostal ljudem, ki ga niso nikoli razumeli. Zakrivili so, da je njegova življenjska sila plahnela v skrajnostih; dokler je bil premožen, so pili njegovo vino, ko je obubožal, so ga s kruto zlobo izobčili iz svojega sveta, ga pahnili v mračno samoto, med pride, ki jih je ustvarjala lakota in so jih poživiljali spomini daljnih, celo neresničnih dogodkov.

Zdaj so občutili, da ni vse v življenju tako jasno kot delo na njivah in v gozdu; neskočno stvari je v človeških dušah, ki jim človek ne ve pomena in namena. Kljub temu, da takale mlatilnica v nekaj urah opravi, kar so časih delali dva tedna, je na svetu še toliko malo umljivih stvari...

Movrin je stopil k Lenartu, ki se je kleče oprijemal kola pri ograji. Dvignil ga je za pod pazduho, mu pomagal čez ograjo in mu ves čas prigovarjal, naj se ne razburja, ker ni nikogar, ki bi mu želel kaj slabega. Ko ga je pripeljal na dvorišče, so ljudje začeli vstajati, kajti strojnik jih je klical, naj vendar že gredo k mlatilnici; tok so dali že pred tretjo uro...

Iz šupe se je še nekaj časa slišalo, kako Movrin prigovarja svojemu gostaču. Matevž je zlezel na mlatilnico in strojnik je pognal.

Spet so se ljudje enakomerno gibali, spet je padal nanje spremenljivi glas bobna, spet jih je oblival dušeci prah, a vse to so rajši prenašali kot silni nemir, ki je mučil Lenarta Starmana. Kakor so se jim začeli obrazi zalivati s potom, tako so nehote pozabljali, kar so čutili, in snemali s sebe breme, ki ga jim je bil Lenart Starman naložil na duše. Delo jih je spet prevzemalo. Zdaj so radostno poslušali glas stroja, ki so mu stregli, da bi prevpil vse globoke in resne stvari, na katere so morali časih misliti.

Šimnu se je vrnila vsa moč; vedel je, da mu ne bo več pošla, čeprav ga je čakalo še mnogo dela...

Iz stroja je spet hahljala slama, pleve so padale kot mehka pahljača na pohojeno travo; živahen glas mlatilnice, strojnikovi klici, sonce, ki je grelo v hrbet in zavest, da bodo do večera z vsem gotovi, vse to je preraslo in zadušilo vsako drugo, razburljivo misel.